

WENZU JFITTEX LIL LUCIJA

(Mill-Manzoni, miġjub għall-Matti kelma b'kelma)

Ta' DUN PAWL

FDAWK l-inhawi kienet daqshekk qalila l-imxiġja u l-intiena tal-iġsma tal-mejtin mitluqin hemm, li l-ftit li kienu baqgħu hajjin kienu mgeġġlin ibattlu minnhom: hekk, mas-swied il-qalb, li kienet iġġib lil min kien iġġaddi minn hemm dik id-dehra ta' herba u ta' taq tan-nies, kien jizdied il-wahx u l-qzież ta' l-atar u tal-fdalijiet li hallew warajhom in-nies l' ftit ilu kienu iġġammru hemm. Wenzu haffef jimxi, jagħmel il-qalb lilu n-nifsu bli jisthajjel li fejn kellu jasal m'għandux kien hekk fil-qrib u jittama, li qabel ma jasa' hemm, isib, għallanqas xi ftit, imbid-dla d-dehra; u tabilhaqq, minn hemm mhux wisq, nifed x'iu-kien li kien għadu jista' jissejjaħ belt tal-hajjin; iżda liema belt jahasra, liema hajjin! Imsakkrin, imhabba fil-ħsieb ħażin u l-biża', il-bibien kollha li kienu jagħtu għal fuq it-trieq, barra minn dawk li kienu miġtuħin berah, billi d-djar kienu mbattla minn nies, jew habtu għalihom: oħrajn imsammin u mahtuma, billi fid-djar kienu mieta jew mardu xi nies bil-pesta: oħrajn maħzuza b'salib bil-faħam; b'għelm għall-*monatti*, li hemm għewwa kienu jinsabu mejtin għall-garr; kollox aktarx kif jiġi milli ieħor, skond li kien insab hawn aktar milli hemm xi kum-missarju tas-Saliha jew x'imxiegħel ieħor, li ried iwettaq l-amar li **kellu, jew ried iġġammes. Kullimkien b'cejjeċ taċ-ċarret**, u aktar moqzieża minnhom, fsieqi m'cappsa kollha widek, firxa muiġġsa, lożor miħħuta mit-twieqi, minn daqqiet iġsma, jew ta' nies li kienu mieta ħabta u sabta fit-trieq, jew mitluqin hemm sakemm iġġaddi xi karru u iġorrom, jew li waqgħu mill-karrijiet, jew li ntxteħtu huma wkoll mit-twieqi; daqshekk il-hemm li kien baqa' jagħfas u jiqliel kien barrax il-q'ub, u nessa kull twettiq tal-ħnie-na u tad-dmirijiet ta' wiehed lejn l-ieħor. Wieqaf għal kollox kull tgeġwiġ ġol-ħwienet, kull ħoss ta' karrozzi, kull għajat ta' bejjiegħa, kull tpaċċie ta' nies għaddejjin, qajla dik li-hemda tal-mewt kienet tkun miġsura minn haġa oħra għajr mill-ħoss tal-karrijiet tal-garr tal-mejtin, minn tinwiħ ta' fqar minn krib ta' morda, minn twerżiq ta' nies mitluġin, minn għajat tal-*monatti*.

Mas-sebh, f'nofs in-nhar, fil-ghaxija qanqiena tal-katidral kienet twissi biex jinghad xi talb, li kien hareġ l-arċisqof; għal dak it-talb kienet wiegħbu l-quepen tal-knejjes l-oħra; u henuw kont fisna f'waqt wiehed talb u ifiq, li kien inissillek swied il-qalb imballat ma' xi faraġ.

Bi-li sal-lum kienu mienu mat-tnejn minn tlieta tan-nies tal-belt, marru barra jew mardu l-bieċa l-kbira tal-bqija, l-ghadd tan-nies li kienet finzel il-belt kien, tista' tgħid, wasal fix-xejn: mill-ftit tan-nies li kienu jaqsmu mit-toroq ma kontx b'xorti, wara dawra twila, tiltaqa' ma' wiehed biss li ma kontx tara fih xi haġa barra mid-drawwa, li kien inebbhek b'tibdila mill-aktar imgharraq. Kienu jidhru l-oghla nies bla kappa u anqas mantar, l-aqwa bieċa dak iż-żmien tal-lbies tan-nies ta' l-ibliet; minghajr sutrana l-qassis u xi patrijiet ukoll bil-ġlekk; f'kelma waħda mneh-hija minn fuqhom kull għamla ta' l-bies li kien jista' bit-truf tiegħu sejr in perpru jmiss ma' xi haġa, jew (dak li kienu jibzġhu minnu aktar minn kollox) li jagħti l-wesgħa lid-dellieka. U barra dal-ħsieb li joħroġu lebsin qasir, imqacċat, bi hwejjigħom marsus-sin magħhom mill-aktar li jista' jkun, ebda ħsieb ma kellu hadd ta' surtu u ma fittixhiex iżjed, hallew il-leħja titwal daww li kienu mderrijin iġibuha, tikber daww li qabel kienu mderrijin iqaxxruha; titwal u titqanfed xuxithom, mhux biss għal dak in-nuqqas ta' ħsieb li jigi minn qiegħ ta' qalb li ilu ż-żmien jahkem, imma mhabbha li l-parrukkiera kienu jaħsbu hażin fihom minnu kienu qabdu u għarlu haqq minnu, bħala delliek imsemmi, lil wiehed minnhom, Gaṡgakmu Bora, isem li, għal żmien, baqa' jissemma fil-belt b'għajb kbira, u li iisthoqqlu wisq iżjed li jibqa' għal dejjem jissemma b'ħasra. Il-bieċa l-kbira kienu jżommu f'idhom il-waħda hatar, x'uħud ukoll pistola, bi twissija u theddida għal min ifettiġli jersaq iżzejjed leħom; u f'idhom l-oħra b'ejjeċ ifuħu, mkella boċoċ tal-metal jew ta' l-injam kollha toqob, b'go fihom spenoż insappa f'hall imsewwi b'xi duwa; u kienu ta' dlonk ires-sqhom ma' mnehirhom, jew ma jaqilgħuhomx minn imnifsej-hom. X'uħud kienu iġibu mdendla ma' għonqhom qarraba b'go fih ftit *argentu vivu*, għax kellihom f'rashom li kellu s-saħħa iħrob u jzommu il-rwejjah li jitiġħu mill-hwejjeġ imniġġsin bil-marda; u kienu jieħdu ħsieb li jgedduh wara kull ftit jiem. In-nies tal-ġieħ, mhux biss kienu joħroġu mingħajr il-ġilwa ta' dari, imma kont tarahom b'xi bixkilla ma' driegħhom, sejr in jixtru li kien jihitigħilhom għall-ikel. Il-ħbieb, meta mqar tnejn kienu jil-

taqghu, kienu jissellumu mill-bogħod, b'għemża, bis-skiet u b'għaġla. Kull wiehed, waqt li kien ikun miexi, kellu hafna x'jagħmel, biex ihares ruhu mill-ixkilijiet moqżieċa u tal-mewt li bilhom l-art kienet mifruxa u, x'inkien, hekk li bilkemm kont tista' tgħaddi ku'll wiehed kien ifttex li jgħaddi minn nofs it-trieq, għall-biża' ta' hmeġ iehor, jew ta' xi haġa tqila, ta' deni bil-bosta akbar, li kienet iista' taqa' mit-twieqi għal isfel; għall-biża' ta' trab imsemmem li kienu jgħidu li kien jintafa' ta' dlonk minn dawk fuq in-nies li jkunu għaddejjin; għall-biża' ta' hitan, li setghu jkunu mdellkin. Hekk l-injuranza, qalbiena u għaqlija bil-maqlub, kienet qieghda issa żżid dwejjaq ma' dwejjaq u tnissel beżgħat fiergħa, għal dawk mid-dehen u ta' harsien għas-saħħa li kienet barrihom sa mill-bidu.

Minn qalb dil-herba Wenzu kien għamel biċċa sewwa minn trieqtu, meta, għadu 'l bogħod kemm medda ta' riġel minn trieq li kellu jkser, sama' ġejjin minnha hafna hsejjes kbar, li fosthom kienet tisboq iċ-ċenċila wahxija, li kienet ttabbar il-moġħdija ta' karru bil-mejtin.

Meta wasal fil-kantuniera tat-trieq, li kienet wahda mill-aktar wesgħin, lemaħ weqfin fin-nofs erba' karrijiet; u, bħalma f'suq tal-qmuh, jara nies ġejjin u sejin, min iġħabbi u min ihott xkejjer, hekk kien it-tqanqil f'dawk l-imkejjen; *monatti* deblin fid-d'ar, *monatti* herġin b'tagħbija fuq kiftejhom, li kienu jqiegħdu fuq dan jew dak il-karru: x'uħud b'libsa hamra fuqhom biex jingħarfu, oħrajn mingħarfa, hafna b'għelm ta' min aktar jistker: hu, trofof tar-rix ta' kemm-il lewn f'rashom, li dawk il-misħutin kienu jgħibu b'turija ta' ferħ, qalb niket hekk kbir tan-nies kollha. Issa minn tieqa, issa minn oħra, kien jinġama' ħiereġ lehen ta' qsim il-qalb: "hawn, *monatti!*" U b'ħoss aktar tal-biża', minn dik il-geġwiġija ta' nies ħajjena kien johroġ xi lehen wahxi iwieġeb: "dalwaqt, dalwaqt". Jew inkella kienu nies li ġo d'arhom kienu qegħdin iġergru u jgħaġġu lill-*monatti* biex jehilsuhom, u dawn kienu jwieġbu bid-dagħa.

Kif qabad it-trieq, Wenzu tawwal il-medda ta' riġlu, hsiebn li ma jħarix lejn dak li qed jimlieha, ħief kemm kien jkiftieglu biex iwarrab minnu; meta għajnejh iltaqgħu ma' haġa ta' hasra; u hekk hu waqaf, bilkemm mhux bla ma ried.

Kienet niezla mill-għatba ta' wiehed minn dawk il-bibien, u sejra lejn il-ġemgħa tal-karrijiet, mara, li wiċċha kien iħalli

tidher minn taht xhubija mdaħħla, imma li għad ma nqabzetz, u kien jikxef ġmiei, mistur u mghammem, imma mhux imhassar, minn tigris ahrax tal-qalb u minn rehja tal-mewt: dak il-ġmiei stiq u f'hin wiehed kburi, li jilma fid-demn ta' dawk li jghamuru fil-Lombardija. Kienet miexja bit-tbatija, imma mhux li tghid ser taqa'; għajnejha ma kienux qed iroddu dmugh, imma kienu jidhru li xerrdu qatigh; f'dak l-uġigh il-qalb kien hemm x'naf jien mis-sabar u mil-qilla, li kien qed jixhed b'ruħ li taf bih u qiegħda ġġarrbu.

Imma ma kenitx b'iss il-bixra tagħha, qalb daqshekk hemm, li kienet turiha bhala wahda li jisthoqqilha harsa barranija, u li tarġa' tqajjem għaliha l-hniena li kienet għoddha għajjiet u nofs mietet fil-qlub. Kellha fuqha tfajla ta' xi disa' snin, imma kollha mirquma, b'xuxitha mifruga fuq ġbinha, b'libsa l-aktar bajda, daqs li kieku dawk l-idejn kienu żejnuha għal xi għors imwiegħed minn bosta żmien u mogħti lilha talli kienet qagħdet gwejda. Ma kenitx qed iżzommha minduda, imma wieqfa, bil-qiegħda fuq driegħha, b'sider it-tfajla mwieżen ma' sidirha bħallikieku kienet hajja; iżda min-naha l-wahda kien hemm id ċkejknha, bajda bhax-xama, tiddendel b'toqja tal-mewt, u r-ras kienet minduda fuq kift omma, b'telqa aqwa min-nagħas: t'omniha, għaliex, jekk ukoll ix-xebh ta' l-uċuħ ma kienx biżżejjed, kien iġħidu ċar dak miż-żewġ uċuħ li kien jixhed ukoll dak li fil-hin kienet qiegħda thoss il-qalb.

Maħnuġ ta' *monatt* mar biex inehħilha t-tfajla minn fuq dirgħajha, imma b'ixra ta' qima, barra mill-ghada tiegħu, b'taq-tigh ta' qalb bla ma jrid. Imma dik, tingibed lura, iżda bla ma turi għadab lanqas tnaqdir, "le!" qalltu: "la tmisshilix għal-issa; jien irid inqiegħda fuq dak il-karru." U tghid hekk, fet-her idha, wriet borsa u telqitha taqa' f'dik li newliha l-*monatt*. Imbagħad baqgħet sejra tghidu: "wegħdni li ma tnehħilhiex hajta biss minn ma' dwarha, u lanqas ma thalli li ohrajn jagħmlub, u li tqiegħda taht l-art hekk kif inhi."

Il-*monatt* tafa' idu fuq sidru: u mbagħad mimli hrara u heġġa u kenim ukoll milux bil-qima, aktar għalli kien qed ihoss minn ġewwa u kien qed jahkimlu ruħu, milli għall-h'as li ma kienx jistenna, habrek biex jagħmel ftit tal-wisa' fuq il-karru għaċ-ċkejknha mejta. Omma, wara li tat lil din bewsa fuq ġbinha, medditha hemm bħallikieku fuq sodda, qegħditha sewwa.

firxtilha fuqha biċċa bajda, u qalet l-aħbar kelmiet : “Sejra nħalik, Ċeċilja ! striedi bis-sliema ! Il-lejla niġu ahna wkoll, biex nibqghu għal dejjem flimkien. Itlob sakemm indumu hawn għalina; għax jien ukoll nitlob għalik u għall-oħrajn.” Imbagħad iddur mill-ġdid fuq il-*monatt* : “int,” qalthu, “meta tgħaddi minn hawn il-lejla, itla’ hu lili wkoll, u mhux lili waħdi.”

Kif qalet hekk, reġgħet daħlet id-dar, u, wara kemm ftit, xirfet mit-tieqa żżomm fuq diġhajha tfaġġa oħra iżgħar, hajja, imma bil-mewt fuq wiċċha. Waqfet thares dik id-difna hekk mhux xierqa, sakemm il-karru ma ċċaqlaqx, sakemm setgħet rilhqu b’għajnejha; imbagħad għabet. N’setgħet għamlet iehor. Hief li qieghdet fuq is-sodda l-waħda li kien għad fadlilha u mteddet ma’ ġenbha biex imutu flimkien? bħall-warda, li faret fuq iz-zokk, taqa’ flimkien mal-warda ż-żgħira li għadha ma bexxqetx, għall-mogħdija tal-mingel li jgħib f’wiehed il-hxejjex kollha tal-marg.